



Հայկական գիտահետազոտական հանգույց  
Armenian Research & Academic Repository



Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ  
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial  
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով  
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

**Share** — copy and redistribute the material in any medium or format

**Adapt** — remix, transform, and build upon the material

6775

3KN2

L-39

8

3K02

L-39

15 SEP 2005

ՊՐՈԼԵՏԱՐՆԵՐ ԲՈԼՈՎ ՅԵՐԿՐՆԵՐԻ, ՄՐԱՅԵՔ.

DEC 2009

Պ. ԼԵՊԵՇԻՆՍԿԻ

ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ  
≡ ՅԵՐԿՐՈՐԴ ≡  
ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

12760  
10000

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ-1928

02 MAY 2013

6745  
7538

ՏՊԱՐԱՆ Հ Ե Ր Մ Ե Ս  
 ՀՐԱՏԱՐԱԿԳՈՒԹՅԱՆ,  
 ՄԱՐՔՍԻ ՓՈՂ. № 29  
 ԳՐԱՌԵՊ. 861Բ  
 ՏԻՐԱԺ 4000-  
 ՊԵՏՏՐՍԱՏ № 820



6109  
39

### ՅԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Ռուսաստանի Սոցիալ-Դեմոկրատական Բանվորական կուսակցության (ՌՄԴԿ) յերկրորդ համագումարը կայացավ 1903 թ. ոգոստոսին: Բրյուսսել գալուց համարյա իսկույն պատգամավորները ստիպված յեղան Լամանշի վրայով տեղափոխվել Անգլիայի մայրաքաղաքը, վորտեղ հնարավոր եր ավելի հեշտությամբ ծածկվել ռուսական ախրանկայի արտասամանյան ճարպիկ գործակալներին:

Այժմ ծանոթանանք, թե պատմական վորպիսի պայմաններում եր ձեռնարկված և գումարված մեր կուսակցության յերկրորդ համագումարը, վորն, ըստ հյուսթյան, առաջին համագումարն եր, վոր ՌՄԴԿ կուսակցության կազմակերպչական հիմքերը դրեց:

Համագումարից վոչ շատ առաջ Ռուսաստանի հարավային նահանգներում անցել եր գործադուլների մի շտեմնված ալիք: Այդ, կարելի յե ասել, արդեն իսկական հեղափոխական մի ցնցում եր, վոր ավետում եր միապետության ամբություններին սպառնացող սոցիալական փոթորիկների մերձեցումը: Մինչև իսկ լիբերալ, բուրժուակայի որդան «Ոսվորոժդեյեն» Ռուսաստանի հարավում ծայր առած այդ ընդհանուր գործադուլները համարում եր «Ռուսաստանի համար այլևս խրոնիկական դարձած հեղափոխական տենդի տազնապ, վորի դեմ վերջնականապես անույժ հյին հանցագործությունները կանխելու ու նրանց արմատախիլ անե»

լու նպատակով գոյութիւն ունեցող որեւէքնքն ի-  
րանց բոլոր հավելվածներով»:

Սակայն, հարավային այդ գործադուլներն սնրս-  
պասկի չեյին նրանց համար, ով ընդունակ էր դիտե-  
լու և հասկանալու քաղաքական մթնոլորտը: Դեռ 1902  
թվի հակայական գործադուլները (ինչպէս, որինակ՝  
Ռոստովի նոյեմբերյան գործադուլները) շատ ուսանե-  
լի էյին վորպես սպառնալի նախազգուշացումներ ար-  
գեն թուլանալ սկսող միապետական ուժիմի համար:  
Անցել էյին արդեն այն ժամանակները, յերբ միապե-  
տական վոստիկանական պետութիւնը սանձարձակ և  
անպատիժ կերպով կարող էր խեղդել ամենքին և ա-  
մեն ինչ, իր դեմ չունենալով ու չտեսնելով վորեւէ հա-  
սարակական ուժ, վորը կարողանար արգելք հանդի-  
սանալ կամայականութիւնների այդ խեղդիչ քաղա-  
քականութեանը:

Պիետանովի՝ 1889 թ. միջազգային սոցիալիստա-  
կան կոնգրեսում համոզված շեշտով արտասանած այն  
խոսքերը, թե Ռուսաստանում հեղափոխութիւնը կը  
հաղթանակի միմիայն վորպես հետեանք Ռուսաստանի  
բանվոր դասակարգի հեղափոխական շարժման — փայ-  
լուն կերպով սկսեցին արգարանալ XX դարի առաջին  
տարիներում: Պրոլետարիատը հին «Իսկրա»-յի շրջա-  
նում (1901 — 1903 թ. թ.) սկսեց խրոխտ կերպով էր  
հեղափոխական դատաստանին կանչել միապետու-  
թեանը:

Յերկրորդ համագումարի նախընթաց յեռամյակն  
անցել էր ինսուռնական թվականների վերելքին հետե-  
վող արդյունարբերական ճգնաժամի նշանաբանի տակ:  
Այդ ճգնաժամն ամենացավոտ կերպով անդրադարձել

էր բանվորների դրութեան վրա, վորոնց վիշտը, տան-  
ջանքներն ու առաստարակ կենսական շահերն այնքան  
էյին հետաքրքրում շահախնդիր կապիտալին, վորքան  
կատվին հետաքրքրում էր ճանկերի մեջ ընկած մկան  
շահերը: Լեզուները, բանվորական օրվա անչափ յեր-  
կարումը, աշխատավարձի նվազեցումը — մինչև իսկ  
կիսաքաղց նորմայից էլ ցածր, ճնշումի քաղաքա-  
կանութիւնը՝ վոչ միայն գործարանում, այլև բանվորա-  
կան կազարմաներում, բացարձակ թալանը տուգանք-  
ների և գործարանային խանութների միջոցով, ամեն-  
ուրեք վիստացող լրտեսների ցանցը, ճորտատիրական  
վերաբերմունքը դեպի բանվորները, կանանց և յերե-  
խաների աշխատանքի ամենակատի և սահման չճանա-  
չող շահագործումը, բանվորների՝ կազակների մըտ-  
րակի և զինվորների հրացանների միջոցով «խա-  
ղաղացնելու» մեթոդների հետզհետե ավելի ու ավելի  
հաճախ կիրառումը, զուբատովչչինան՝ վորպես պրո-  
լետարիատին այլասերող և նրա դասակարգային դի-  
տակցութիւնը ախրանկայի «սոցիալիզմով» մթափնող  
սիստեմ և այլն և այլն, — ահա այս բոլորն առանձնա-  
պես զարգացել էյին ճգնաժամի տարիներում և առա-  
ջին հերթին նվազեցրել էյին բանվոր դասակարգի  
դիմադրելու ընդունակութիւնը տնտեսական կովի  
ասպարիզում:

Սակայն և մյուս կողմից՝ բանվորների դաս-  
կարգային ինքնորոշումը նույն՝ այդ պայմանների  
ազդեցութեան տակ վճռական քայլ էր արել դեպի ա-  
ռաջ: Հավատը դեպի տնտեսական գործադուլը, վոր-  
պես իրանց դրութիւնը բարելավելու համար մղվող  
պայքարի ամենահզոր միջոց, այն հավատը, վոր բս-

տեղծվել էր 1895—1897 թվականների հաջող գործադուլային շարժումների հետևանքով, այսինքն՝ արդյունաբերական վերելքի շրջանում, արդեն շատ թուլացել էր: Անողորք իրականությունը դառն փորձերից բանվորները սովորել էին գնահատել քաղաքականություն ույժն ու նշանակությունն իշխանություն, վորի ոգնությունը կապիտալը՝ դաշնակցած միապետություն հետ, կամ ուղղակի հենց իր կամքը թելադրելով իրան ծառայելու պատրաստ կառավարությունը, անհաղթելի կենսա այնքան ժամանակ, մինչև վոր բանվոր դասակարգն իր ձեռքը չվերցնի իշխանությունը:

Ահա թե ինչու, վորքան զոռոզանում ու սանձարձակ էին դառնում պարոն Մարոգլիներն ու ուսական կիսադարգացած կապիտալիզմի այլ ներկայացուցիչներն, այնքան ավելի հաճախ ու հաճախ բանվորական մասսաները սկսում էին պատասխանել այդ սանձարձակություններին քաղաքական գործադուլներով, վորոնք յերբեմն նմանում էին իսկական քաղաքացիական կռիվի հպիգոդներին: Այն գաղափարը, վոր բանվոր դասակարգի նախկին տնտեսական կռիվի ձևերը պետք է վերածվեն քաղաքական կռիվի, վորն ընդունակ լինի դառնալ իսկական համաժողովրդական հեղափոխություն, ավելի ու ավելի տիրապետում էր բանվոր մասսաների գիտակցություն մեջ: Ու տարորինակ կլինեք, յեթե այդ մասսաներն իր ժամանակին չգտնեյին իրանց գաղափարական ղեկավարին այդ կռիվի համար, յեթե նրանք իրանց շրջապատող կյանքում չհանդիպեյին հեղափոխականներին իմբերի, վորոնք ընդունակ լինեյին այդ գաղափարը մարմնավորել:

րել հեղափոխական շարժումն այդ ուղղութամբ ղեկավարելու սխտեմատիկ ձևերով:

Բանվոր դասակարգի այդպիսի առաջնորդն ու բնական ղեկավարը հանդիսացավ «Իսկրա»-յի խմբակը Վ. Ի. Լենինի գլխավորությունը: Մոտ յերեք տարի շարունակ հին «Իսկրա»-ն աշխատում էր ամբաստանել ուսական բանվորական շարժման և ուսական հեղափոխական Սոցիալ-Դեմոկրատիայի կապը, վոր թուլացել էր կուսակցական առաջին համագումարից հետո: Յերեք տարի «Իսկրան» անդադար կռիվ էր մղում ուսական Սոցիալ-Դեմոկրատիայի շարքերում «եկոնոմիստներին» ուղղություն՝ բանվոր դասակարգի բացառապես տնտեսական պայքարի կողմնակիցների դեմ—այն ուղղություն, վորը, հարմարվելով Ռուսաստանի բանվոր դասակարգի ավելի հետամնաց խավերի տրամադրություններին, սպառնում էր յերկար ժամանակով դանդաղեցնել պրոլետարիատի ինքնագիտակցություն պրոցեսը, խանգարում էր նրան ըմբռնել իր իսկական դասակարգային խնդիրները—գլուխ կանգնելու համաժողովրդական հեղափոխական շարժմանը՝ տապալելու համար միապետական կիսաճորտատիրական հասարակարգը, վորի փլատակների վրա բանվոր դասակարգն այնուհետև պիտի կարողանար շարունակել իր պատմական գործն՝ աշխատանքի ազատագրումը կապիտալիստական ճնշումից:

Յերեք տարի շարունակ «Իսկրա»-ն պայքարում էր ամեն տեսակի ոպպորտյունի դեմ. այսինքն՝ կիսամիջոցների քաղաքականություն, անհետևողականություն, համաձայնողականություն և հեղափոխական կռիվ սուր ձևերը բթացնելու և թուլացնելու ցան-

կության դեմ: Նա պայքարում էր ոպպորտունիզմի դեմ վոչ միայն Սոցիալ-Դեմոկրատիայի շարքերում («Եկոնոմիզմի» կամ՝ կուսակցական կազմակերպություններին նացիոնալիստական շեղումներին դեմ, ինչպես, որինակ՝ հրեյական «Բունդ» կոչված բանվորական կազմակերպության դեմ), այլև պայքարում էր միապետության դեմ սկսվող համազգային կռիւն այլ ֆրոնտներում: Նա մերկացնում էր լիբերալների քաղաքականության կեղծավորությունն ու պոստկությունը, դիմակազերծ էր անում զեմատվոնների «բեթոն» տարրերին, վորոնք, թեև ցանկանում էին «մի քիչ սահմանադրություն», բայց մյուս կողմից՝ սարսափում էին բաց անել դռները բուն տարերքի կատարի ուժերի առաջ: «Իսկրա»-ն անդադար մերկացնում էր յերկրի մի եյությունը նարոյնիկության, վորը, հարություն առնելով հանձինս սոցիալիստ—հեղափոխականների, իր այս ուր կեղևի մեջ նույնպես շարունակում էր մնալ վորպես ցայտուն արտահայտիչ մանր-բուրժուական դեմոկրատիայի, նրա հարատև տատանողականությամբ դասակարգային կռիւն յերկու բեկներին՝ պրոլետարիատի և բուրժուակիայի միջև: «Իսկրա»-յի խմբակը, վերջապես, առջ էր մղում դեպի ավելի վճռական պայքար ինտելիգենցիայի առաջավոր խավերին, յերբ սըրանք իրերի բերմամբ հարկադրված էին լինում դիմել հեղափոխական յելույթներին, ինչպես, որինակ, այդ պատահեց 1900—1901 թվերին ուսանողներին հետ, յերբ այս վերջինները պայքար էին սկսել լուսավորության նախարարներ Դելյանովներին և Բոգոլևպովներին ուժի մի դեմ:

Ինքն ըստինքյան հասկանալի յի, վոր «Իսկ-

րա»-յի խմբակը չէր կարող պատշաճ ուշադրություն չդարձնել նաև դյուրացիական շարժման կողմը, վորը ծայր էր առել 1902 թվին կալվածատերերի ազարակների վրա կատարված մասսայական հարձակումներին ձևով: Վերջապես «Իսկրա»-յի գործունեյության թերևս ամենակարևոր կողմն այն էր, վոր նա կարողացավ իր քաղաքական պլատֆորմայի վրա միացնել բոլոր կուսակցական առողջ տարրերը, կարողացավ իր լոզունգների շուրջը համախմբել թե կոմիտեներում աշխատողների և թե նույնիսկ տեղերի սոցիալ-դեմոկրատական մասսաների հասարակական կարծիքը: մի խոսքով՝ «Իսկրա»-ն խոշոր հետևանքների հասավ, կազմակերպչորեն միացնելով բոլոր այն հատվածները, վորոնցից կազմված էր այն ժամանակ մեր կուսակցությունը:

Սակայն, արդո՞ք ինքը, «Իսկրա»-յի խմբակն ուժեղ կերպով կսփված ամբողջական մի միջոց էր, վոր յերկյուղ չկրեր պառակաման և ներքին տարածայնությունների ուրվականից: Այս հարցին ստիպված ենք առաջ մի պատասխան վորն այնքան էլ հավատ չի ներշնչում իսկրոլցիների խմբակի միասնականության մասին: Լինում էին մոմենտներ, յերբ խմբագիրների միջև (խմբագրական կազմի մեջ մտնում էին՝ Լենինը, Մարտովը, Պատրեսովը և «Եշխատանքի Ազատության խմբակի» անդամներ, Պլեխանովը, Ալիսերովը և Վերսա Զասուլիչը) հաշտությունն ու համաձայնությունը մաղից էր կախված լինում: Տարածայնությունների զբաղման վոր աղբյուրն այն տարրերությունն էր, վոր գոյություն ունեւր մի կողմից՝ Պլեխանովի, մյուս կողմից՝ Լենինի հողե-մտավոր կառուցվածքի և ընդունակությունների մեջ: Սոսքինն՝ իշխելու սովոր մտքով,



հակաճառություններ չհանդուրժող և իր հին, 10 ամյակներ ի գործունեյությամբ ձեռք բերած քաղաքական կապիտալով ապրող, յերկրորդը՝ Լենինը՝ հեղափոխական կովի յերիտասարդ առաջնորդ, վորն իր մեջ յերջանիկ կերպով միացնում էր ահագին մարքսիստական պատրաստականությունը ուսական այն ժամանակվա իրականությունը կազմող առանձին կոնկրետ մոմենտների հետակ հասկացողության հետ: Ինչպես ընկ. համենևն է ասում, արդեն այն ժամանակ էլ Պլեխանովը ներկայացնում էր անցյալը, իսկ Լենինը՝ մարքսիզմի ապագան Ռուսաստանում: Յե՛վ իրօք. հրաշալի կրթություն ունեցող մարքսիստ Պլեխանովի քաղաքական միտքը նշանավոր չափով ամուլ էր հենց այն պատճառով, վոր նա թրծված, լեցված չէր կենդանի պատկերացումներով այն փոփոխությունների մասին, վոր տեղի էյին ունեցել Ռուսաստանում իր քսանամյա եմիգրացիայի միջոցին: Նա չգիտեր ու չէր զգում հոգեբանությունը պրոլետարական մասսաների, վորոնք այդ ժամանակամիջոցում քաղաքականակա չափազանց աճել էյին: Նա չէր հավատում թե գյուղացիությունը պատրաստ է պատմական ասպարիզ դուրս գալու վորպես հեղափոխական հսկայական ուժ, գերազնահատում էր լիբերալների դելլ ցարիզմի դեմ մղվելիք առաջիկա պայքարում. մի խոսքով՝ ապրում էր Ռուսաստանի ազատագրական շարժման հեռանկարների մասին ունեցած իր անցյալ հասկացողություններով և շատ բարկացկոտ վերաբերմունք ուներ դեպի Լենինի փորձերը՝ բոլոր այդ հարցերը լուսաբանել ժամանակակից հասունացած ինդիվիդների տեսակետից:

Գլխավոր տարածայնությունները ժիսկիրա»-յի արվ

յերկու առաջնորդների միջև ծագում էյին կուսակցության ծրագրի մշակման առիթով: Լենինը պնդում էր, թե կապիտալիզմը պետք է բնույթագծել լիովին ճշգրիտ կերպով. առևտական պրոլետարիատի կուսակցությունը, — պնդում էր նա, պետք է իր ծրագրի մեջ ամենավորոշ, աներկմիտ կերպով բացատրի թե ինչ մեղադրանք է առաջագրում նա ուսական կապիտալիզմին. պետք է վորոշ կերպով ասի, վոր նա պատերազմ է հայտարարում նրան՝ հատկապես ուսական կապիտալիզմին, վորը գտնվում է գարգացման սպեցիֆիկ պայմանների մեջ: Այն ինչ Պլեխանովի նախագիծն, ըստ Լենինի, «տալիս է վոչ թե տվյալ, միանգամայն վորոշ կապիտալիզմի վորոշակի ունյալ պահանջներին դեմ կուվող պրոլետարիատի ծրագիրը, այլ ընդհանրապես կապիտալիզմին նվիրված տնտեսագիտական ձեռնարկի ծրագիր»: Բացի այդ, հակառակ Պլեխանովի առաջարկած ամբողջ «աշխատավոր շահագործվող մասսաների» ընդհանուր «չգիտնության» թեղին, Լենինն առաջարկում էր պարզ ու կատեգորիկ կերպով բացադրել և ընդգծել պրոլետարիատի դասակարգային կովի գաղափարը, վորպես առաջիկա սոցիալական շարժումների հիմնական ազդակ:

Ազրարային ծրագրի առթիվ խմբագրական կազմի անդամների մեջ ամենավիճելի հարցը հողի ազգայնացման հարցն էր:

Հողի ազգայնացումը բուրժուական հեղափոխության շրջանում Պլեխանովը համարում էր միանգամայն ուսակցիոն, հետադիմական մի գաղափար, բունի վոր, նրա կարծիքով, խոշոր հողատիրությունից մանր հողատիրության անցնելն ընդհանրա-

պես հետադիմ մի քայլ եւ Իսկ Լենինը, վոր գեռ 1902 թ. արդեն հասկացել եր, թե ինչպիսի հակայական հեղափոխական դեր կարող ե խաղալ գյուղացիութիւնը գալիք հեղափոխութեան մեջ, չիւր վախենում այդ լուրենգի ասպանալի» հետեանքներէց: Երակարծիքով, այդ լոգունգը համենայն դեպս կարող եր ավելի մեծ թափ ներշնչել հեղափոխական շարժմանը, յերբ այս վերջինը պաշտպանութիւնն և ոգնութիւն ստանար իւր ակիբից գուրս յեկած գյուղացիական տարերքի կողմից: Դժբախտաբար, այս անգամ ել Լենինը զիջեց Պլեխանովին և իւր լոգունգն որակարգից հանեց, վորպեսզի իսկրայականների «միութիւնը» վերջնականապես չքայքայվի, թեև նա անանց այն ել քայքայվելու վրա յեր:

Ակսերողն ու Ձասուլիչը, վոր բաժանում եյին Պլեխանովի բաւոր նախապաշարութեանը, սովորաբար լռելյայն և անվերապահ կերպով գնում եյին նրա հետևից, իսկ տաղանդավոր հրապարակախոս, սակայն, իւր մարքսիստական «դիմքը» չունեցող՝ Մարտովը, համակված հաշտեցուցիչ տրամադրութիւններով, մի կողմից մյուսն եր ընկնում: Բանն այնտեղ եր հասնում, վոր, որինակ, Լենինի ռուսական Ս.-Դեմոկրատիայի ազրարային ծրագիրը» հողվածին նվիրված չափազանց բժախնդիր նկատողութիւնների առիթով, Լենինը ստիպված եր հիշեցնել խմբագրութեանը, թե յեթե նույնիսկ իրան՝ Լենինին համարում են վորպես ընդհանուր կառքի լծված մի համեստ «ձի», իսկ Պլեխանովին՝ վորպես կառապան, ապա «չէ՞ վոր պատահում ե, վոր նույնիսկ ամենասանձակոծված, ամենա-

անկյալ ձին իսկ վեր և քցում չափից անց տաքարուն կառապանին»:

Լենինը մեծ նշանակութիւնն եր տալիս այն նպատակներին, վոր նա իրեն առաջ դրել եր, յերբ սկսել եր աշխատել «Աշխատանքի Ազատագրումը» խմբակի հետ, և այդ պատճառով չափազանց զիջող եր, ու այդ անսովոր զիջողականութիւնն եր, վոր փրկում եր «Իսկրա»-յի խմբագրութիւնը պանակտումից և հնարավորութիւնն եր տալիս նրան առաջ տանելու իւր պատմական միսիան մինչև ցանկալի մոմենտը, մինչև կուսակցութեան յերկրորդ համագումարը: Սակայն, ապագա մենչիկովի սաղմերը հասունանում եյին արդեն հենց իրեն՝ իսկրայական խմբակի ներսում:

Մտայնութիւնները նույնպիսի վոչ լիակատար միատեսակութիւնն եր նկատվում նաև «Իսկրա» յի Ֆրոնտի մի քանի ուրիշ ճակատներում: Ամենից ցավալին այն եր, վոր սույնիսկ համագումար հրավերելու համար կազմված Կազմակերպիչ Կոմիտեն իրենից մի միատարր ու համերաշխ խմբակ չեր ներկայացնում: Որինակ՝ «Նամակներ ընկերներին ՌՍԻԿ յերկրորդ համագումարի մասին» աշխատութեան հեղինակ Պավլովիչի (Պ.Ա. Կրասիկով) ասելով, «Իսկրա» յի յերկրորդ ներկայացուցիչը Կազմակերպիչ Կոմիտեյում պատկանում եր «Իսկրա»-յի խմբակի այն անդամների թվին, վորոնք (կատակով նկատում ե փակագծերէ մեջ Կրասիկովը) «ամաչում եյին իրենց իսկրայական համարել»: Կատակը մի կողմ. սակայն, այդ այնուամենայնիվ նշանակում եր, վոր մինչև իսկ Կազմակերպչական Կոմիտեյում «Իսկրա»-յի խմբակը մի ընդհանուր լիզու չուներ: Յեվ, իսկապես, ինչ ընդհանուր

լեզու կարող եր լինել, յերբ, որինակ, մեկն այդ «ա-  
մաչող» իսկրայականներից՝ Յե. Ալեքսանդրովան (Շտեյ-  
նը) պնդում եր, թե համագումարին պետք ե խոր-  
հրդակցական ձայնով հրավիրել նաև «Ռաբոչեյե Դելո»-ի  
կողմնակից Կրիչևսկուն, վորը շարունակ քննադատում  
եր «Իսկրա»-յի տեսակետները: Ու այդ հրավերը նա  
պատճառաբանում եր նրանով, վոր ինքը համերաշխ  
ե Կրիչևսկու հետ: Բացի այդ, յեթե ի նկատի առ-  
նենք, վոր Կազմակերպիչ Կոմիտեյի մեջ մտնում եյին  
նաև դեպի «Իսկրան» թշնամաբար վերաբերմունք  
ունեցող հրեյական «Բունդ» կազմակերպության ներ-  
կայացուցիչը և իր նեղ ծխական շահերից չհրաժար-  
ված գավառական «Յուժնի Րաբոչի» թերթի աշխա-  
տակիցը, ապա անմիաբանություն պատկերը Կազմա-  
կերպիչ Կոմիտեյի անդամների միջև պարզ կլինի:

Համագումարի աշխատանքները սկսվելուց անմի-  
ջապես հետո Կազմակերպիչ Կոմիտեյի անդամների  
այդ անարակաճ ծիծառության հողի վրա ծագեց մի միջա-  
դեպ: Համագումարի կազմը վորոշելիս հարց ծագեց  
«Քայրբա» գրական խմբակի մասին, վորի մեջ մտնում  
եյին՝ Րյազանովը, Ստեկլովը և Դանելիչը: Այս խմբակն  
աշխատում եր քաղաքականապես ինքնորոշվել «Իս-  
կրա»-յի խմբակից դուրս, անկախ նրանից և վորոշ  
չափով նույնիսկ հակառակ նրան: Մանդատային  
հանձնաժողովը, Կազմակերպիչ Կոմիտեյի յերկու չվագ  
վորոշումների համաձայն, դեմ արտահայտվեց «Քայր-  
բա»-յի հրավիրելուն: Կազմ. Կոմիտեյի անդամ Յեզո-  
րովը (գրականագետ «Յուժնի Րաբոչի» թերթից) ա-  
հագին աղմուկ հանեց այդ առթիվ: Վիճաբանություն-  
ները տաքացան, ձայները բաժանվեցին, «Իսկրա»-յի

ներկայացուցիչները հակառակ եյին, իսկ մյուսները՝  
կողմնակից եյին հրավիրելուն: Վիճաբանությունները  
կենտրոնացան այն հարցի վրա, թե վորին տալ գե-  
րապատվությունը. կուսակցականություն թե՛ խմբա-  
կային աշխատանքի սկզբունքին: Վիճաբանություն-  
ներից պարզվեց, վոր «ոպպոզիցիայի նպատակն եր,  
ինչպես գրում ե Լենինը իր «Մի քայլ առաջ, յերկու քայլ  
հետ» գրքուկում, պահպանել փոքրիկ խմբակների  
անկախությունը, առանձնահատկություններն ու  
նեղ ծխական շահերը «Իսկրա»-յի սկզբունքներով  
ստեղծվող լայն կուսակցության կողմից կլանվելուց»:

Հենց առաջին իսկ մարտական հարցերի քննու-  
թյան միջոցին ակներև դարձավ, վոր համագումարը  
դառնալու յե համառ պայքարի ասպարեզ՝ իսկրայա-  
կան ուղղության հաղթանակն ապահովելու համար:  
Իսկրայականները ներկայացված եյին 33 ձայնով,  
նրանց անհայտ հակառակորդները՝ (հակաիսկրայա-  
կանները) 8 ձայնով. այս վերջինների թվում 5 ձայն  
ուներ Բունդը, 3 ձայն՝ Ռաբոչեյե Դելո: ի կողմնակից  
բացարձակ ոպպորտյունիստները (Մարտինով, Ակի-  
մով և Բյուկեր): Իսկ այդ յերկու բեռների միջև  
տարուբերվում եր «ճահճային» խմբակն իր 10 ձայ-  
նով: Թվում եր, թե «Իսկրա»-յի կողմնակիցների հաղ-  
թությունը բոլոր հարցերում լիովին ապահովված ե  
Յեվ այդ այդպես կլինեի, յեթե «Իսկրա»-յի Ֆրակ-  
ցիան ինքը մի անբաժան ամբողջություն ներկայաց-  
ներ, Սակայն, հենց բանն ել այն ե, վոր «Իսկրա»-յի  
կողմնակիցների մեջ կային անհետևողական տարբեր,  
վորոնք կարող եյին միանալ համադումարի աջ թևին  
և գրանով նժարի ծանրությունը թեքել նրա կողմը:

Խմբավորումների հետագա պատկերը համազումարում ապացուցեց, վոր իսկրայականների համար այդ վտանգը լիովին իրավացի չէր:

Այսպիսի հարցերում, վորոնք, «Իսկրա»-յի տեսակետով, անվիճելի էյին, բոլոր իսկրայականներն ամբողջովին միացած դուրս էյին գալիս ընդդեմ աջակողմյան տարրերի, ըստ վորում՝ «Կենտրոնը» յերբեմն համերաշխում էր նրանց, յեթե միայն իր ներկայացուցիչների շահերը (նրանց սիրեցյալ խմբակայնությունը՝ «Կրոսթկովչինան») դրանց անմիջապես չեյին տուժում: Այդպիսի հարցերից էր, որինակ, Բունդի հարցը, վորն աշխատում էր չձուլվել կուսակցության հետ, այլ պահպանելով իր ազգային ինքնուրույնությունը, միանալ նրա հետ Ֆեդերատիվ հիմունքներով: Համագումարին է հաստատումն ներկայացված Բունդի կանոնադրության յերկրորդ կետում ասված էր. «Բունդը հրեյական պրոլետարիատի սոցիալ-դեմոկրատական կազմակերպությունն է, վորն էր գործունեյություն մեջ չի սահմանափակված վորեւ յերկրամասի շրջանակներով և մտնում է կուսակցության մեջ վորպես հրեյական պրոլետարիատի միակ ներկայացուցիչը»: Հին «Իսկրան» իր ժամանակին շատ էր պայքարել Բունդի սահմանադրության այդ սկզբունքի դեմ և այդ պատճառով համագումարում իսկրայականների մեջ այդ առթիվ յերկու կարծիք լինել չէր կարող: Իսկրայականներին հակառակ քվեյարկեցին Բունդի ներկայացուցիչները (5 ձայն) և ձեռնպահ մնացին 5 հոգի. «Բաբոչեյե Դելո»-ի 2 ներկայացուցիչները և կենտրոնի աջակողմյաններից՝ Մախովը յերկու ձայնով: «Իսկրա»-յի մատուցած ծառա-

5619

յությունների գնահատություն և նրան վորպես կուսակցության որդան հաստատելու հարցում ձայներէ մոտավորապես նույն բաժանումը տեղի ունեցավ (խմբագրությունը 5 ձայնով ձեռնպահ մնաց):

Սակայն, յերբ գործը համում էր կրոսթկովչինային (որինակ՝ «Յուժնի Բաբոչի» խմբակի լուծման հարցում, կամ «Արտասահմանյան սոցիալ-դեմոկրատների լիգան» վորպես կուսակցության արտասահմանյան միակ կազմակերպությունը ճանաչելու հարցում), ինչպես և այն դեպքերում, յերբ հարցը վերաբերում էր ավելի բարդ խնդիրներին, վորոնք չեյին զետեղվում ներկայացուցիչների սահմանափակ մտածողության շրջանակներում (որինակ՝ ագրարային ծրագրերը), այն ժամանակ կենտրոնն ամբողջովին և համերաշխ կերպով նետվում էր բացարձակ ոպպորտյունիտաների գիրկը:

Վերջապես, յերբ ուժգին պայքարի ընթացքում պարզվում էր, վոր նույնիսկ «Իսկրա»-յի վորոշ կողմնակիցների ուղեղներն անընդունակ են ըմբռնելու իսկրայական հետևողական հայեցակետերն, այն ժամանակ համագումարի աջակողմյան թևին և «ճակիճին» միանում էյին անհետևողական իսկրայականներն ընդդեմ հետևողական իսկրայականների, և այսպիսի դեպքերում ուժերի փոխհարաբերությունները դասավորվում էյին վոչ հողուտ հետևողական իսկրայականների (որինակ՝ կանոնադրության առաջին կետի քվեարկությունը, վորին վերաբերող հետոնք հետո:

Այսպիսով՝ իսկրայականների փոքրամասնության տաքարյուն, ջղախնձ և հիտերիկ անաջնորդ Մարտովի համար աստիճանով խոշոր գաղթակղություն՝ տա-



նել իր հետևից հակալենինյան միաբան բանակը դեպի վճռական կռիվ իսկրայական այն «դիկտատորի» դեմ, վորի ազդեցությունից նա վաղուց ցանկանում էր ազատագրվել, վորպեսզի կարողանա զգալ ավելի մեծ հարգանք դեպի ինքը, վորպես բավականաչափ «հասունացած» և «անկախ» քաղաքական գործիչ: Վերջի վերջո այդպես էլ պատահեց: Փոքրիկ Մարտովն ազատագրվեց մեծ Լենինի ազդեցությունից և... գերիդարձավ—յերկար ժամանակով և լուրջ կերպով— ուրիշ «Իլլիչի» (Ֆեոդոր Իլլիչ)—Դանին:

Համագումարի ամենանշանավոր մոմենտներից մեկը ծրագրի շուրջն առաջացած պայքարն էր: Այստեղ իսկրայականների դեմ բավական յերկար և մանրամասն ճառով դուրս յեկավ կուսակցության այն ժամանակվա ռպպորտյունիստական թևի թեյորետիկ Մարտինովը: Ճիշտ է, նրա գործնական նպատակն էր մի այնպիսի աննշան ուղղում մտցնել ծրագրի մեջ, վորն ընկ. Տրոցկուն առիթ տվեց հիշելու Շչեգրինի Ֆրագը, թե «նա խոստանում էր մեծ արյունահեղություններ, բայց փոխարենը մի սարյակ կերավ»: Մարտինովն առաջարկում էր մի կետում ավելացնել «գիտակցություն» խոսքը, իսկ մի ուրիշ կետում՝ «շահագործողներ» բառը փոխարինել «շահագործել» բառով: Սակայն, խնդիրն այդ տեխնիկական փոփոխության մեջ չէր. Մարտինովի յելույթը նպատակ ունի սրել համադումարի ուշադրությունը «Բաբոչկե Դելո»-ի կողմնակիցների դեմ Լենինի մղած պայքարի հին հարցերի վրա և, գլխավորապես, «Բնչ անել» գրքույկի հեղինակի (Լենինի) այն թեղիսի վրա, վորը խոսում էր մասսաների տարերայնության և սոցիալիստական գի-

տակցականության փոխհարաբերությունների մասին: Լենինն իր այդ գրքույկում «Բաբոչկե Դելո»-ի այն ռպպորտյունիստական վայնասունին, թե «Իսկրան» նսեմացնում է բանվորական շարժման տարերայնության դերը, կտրուկ կերպով հակադրում էր «Իսկրա»-յի տեսակետը և ընդգծում այն միտքը, թե ինքն ըստ ինքյան բանվոր դասակարգը չի ստեղծում գիտական սոցիալիզմի թեյորիան, այլ այդ թեյորիան պրոլետարական մասսաների գիտակցության մեջ մտնում է դրսից: Ուստի վայնասուն բարձրացնել այն մասին՝ ասելով, թե «Իսկրան» ույժով ցանկանում է բանվորների ուղեղների մեջ մտցնել սոցիալիստակոն միտքը, իբր թե առանց հաշվի առնելու պրոլետարիատի «ինքնամոփոփ» դասակարգային զարգացման որենքները, կարող են միայն «պոչականները» (ХВОСТИСТЫ), վորոնց համար յուրաքանչյուր մի յեռանդուն փորձ՝ հեղափոխականացնելու պրոլետարիատին, բարձրացնելով նրա գիտակցությունը մինչ այն աստիճան, վոր նա կարողանա սոցիալ-դեմոկրատորեն (այժմ մենք վրասենք՝ բայլիկորեն) հասկանալ ու ըմբռնել պրոլետարիատի կովի վերջնական նպատակները, թվում էր մարքսիստորեն վնչ հետևողական և պատմության «խաղաղ ընթացքի» համար խիստ վտանգավոր: Ահա Լենինի այս մտքի դեմ էր հարձակվում Մարտինովը իր յերկար ճառում: Սրա հետ միասին «Բաբոչկե Դելո»-ի մյուս սյուններից մեկը՝ Ակիմովը, շտապեց Մարտինովի մտքերին ավելացնել նաև իր սիրեցյալ գաղափարները, բացասելով «աղքատացման թեյորիան» (այն մտքով, վոր ժամանակակից հասարակության մեջ հնարավոր է պրոլետարիատի կենսական նյութական

պայմաններէ աստիճանական բարելավումը մինչև սոցիալիզմը: Այս միտքը պաշտպանում ելին բոլորոպպորտյունիստները), «վիճելով» պրոլետարիատի դիկտատուերայի սկզբունքներէ դեմ: Ակիմովը շատ յերկուդ հը կըրում, վոր «Իսկրա»-յի ծրագիրը սպառնում է կուսակցությունն իր ակտիվությամբ առանձնացնել և հակադրել պրոլետարական պասսիվ միջավայրին, քանի վոր, ասում եր նա, ծրագրի նախագծի մեջ ամենտեղ կուսակցության անունը հիշվում է վորպես յենթակա, իսկ պրոլետարիատը՝ վորպես լրացուցիչ»:

Իսկրայականների համար դժվար չեր, իհարկե՝ ջախջախել Մարտինովի և մանավանդ Ակիմովի պատճառաբանությունները, սակայն, չի կարելի չարձանագրել, վոր համագումարին մասնակցող իսկրայականներից վոչ բոլորը հստակ հասկացողություն ունեյին հեղափոխական մարքսիզմի հիմնական սկզբունքներէ մասին: Այսպես, որինակ Ակիմովին հակաճառելիս «Իսկրա»-ի կողմնակից յերիտասարդ և տաղանդավոր Տրոցկին ի միջի այլոց թույլ տվեց իրան արտահայտելու այն միտքը, թե պրոլետարիատի դիկտատուրան հնարավոր կլինի միայն այն ժամանակ, յերբ սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցությունը և քանիորդասակարգը, վորոնց իրար հակադրելն այնքան վախեցնում է Ակիմովին, մոտ կլինեն ձուլման, մոտ կլինեն նույնանալուն»: Այս գաղափարը հետագայում հիմք ծառայեց մենշևիկներէ տեսակետներին՝ պրոլետարիատի դիկտատուրայի մասին և նրանց հարձակումներին Լենինի «յակորբինականության» դեմ: Բարերադատաբար, պատմությունը, հակառակ մենշևիկյան գուշակություններին, մեզ մոտ քաղաքական իշխա-

նությունը պրոլետարիատի ձեռքը հանձնեց (1917 թ.), ասանց սպասելու այնքան ժամանակ, մինչև վոր կուսակցությունը կազմակերպչորեն ընդգրկեր վողջ պրոլետարիատին, ու այդպիսով կուսակցությունն ու պրոլետարիատը ձուլվեյին, նույնանային:

Թե վորքան քաղաքականապես խակ եր «Իսկրա»-յի ուղեկիցներից, նույնիսկ յուրատեսակ լիդերներից վոմանց միտքը յերևում է, ի միջի այլոց, նաև հետևյալ բնորոշ դեպքից: Յերբ Պլեխանովը, պաշտպանելով Պոստոլովսկու տեսակետը դեմոկրատական սկզբունքների մասին, պրոլետարական հեղափոխության վերջնական նպատակներից յեկնելով, հայտնեց, վոր ժողովրդի կողմից ընտրված պարլամենտը յերկու շաբթվա մեջ պետք է ցրել, յեթե ընտրություններն անհաջող են յեղել, «Յուժնի Բարոշ»-ի խմբակի ներկայացուցիչը, վերև հիշված Յեգորովը, վորն իբր թե վաղուց «Իսկրա»-յի կողմնակից եր համարվում, Պլեխանովի այդ ճառին պատասխանեց սուլոցներով: Համագումարի մեկ ուրիշ անդամ (Գրոյբլատ) նկատեց, վոր, Պլեխանովի տեսակետից յեկնելով, ընդհանուր ընտրական իրավունքի պահանջը պետք է դուրս ձգել մեր ծրագրից:

Ձանազան հոսանքների այս պայքարի կարևոր մոմենտներից մեկն էլ համագումարում կուսակցության կանոնադրության առաջին կետն եր: Պետք է նկատել, վոր Լենինը դեռ համագումարից շատ առաջ պատրաստել եր կուսակցության կանոնադրության իր նախագիծը: Մարտովը նույնպես շատ յերկար զբաղվել եր այդ խնդրով ինքնուրույն կերպով և թիւի եր մի շատ յերկար, 39 կետերից բաղկացած, ձգձգված ու

անշնորք մի բան, վորն, ըստ Լենինի, տառապում երգովար բուժելի ջրգողությամբ և, հակառակ Լենինի նախագծի իբր թե չափազանց ու ավելորդ կենտրոնացման, վորպես թե արտահայտում եր կազմակերպչական հայացքների «առանձին» մի տեսակետ: Մարտովի այս նախագծի առթիվ Լենինն իր «Քայլեր» աշխատության մեջ զվարթ իրոնխայով նկատում է, թե ընկ. Մարտովն իր նախագծի <sup>38/39</sup> մասն աշխարհից և համագումարի քննությունից ծածկելով շատ խելոք վարվից»: Համագումարի քննության նյութ զարձակ այդ նախագծի միայն <sup>1/39</sup> մասը. այսինքն՝ մի կետը (§ 1), բայց հենց այդ կետին վիճակված եր պատմական սեպի դեր խաղալ. այդ կետը համագումարում իսկրայականներին բաժանեց յերկու մասի բավական խոշոր սկզբունքային հարցի առթիվ և տաջինը հիմք ծառայեց նրան, վոր կուսակցությունը հետագայում բաժանվեց ֆրակցիաների՝ բոլշևիկների և մենշևիկների:

Համագումարի քննությանն առաջարկված եր կանոնադրության առաջին կետի յերկու վարիանտ: Մեկը Լենինի վարիանտն եր, վոր ասում եր. «կուսակցության անդամ համարվում է նա, ով ընդունում է նրա ծրագիրը և ոգնում է կուսակցությանն ինչպես նյութական միջոցներով, նույնպես և իր անձնական մասնակցությամբ կուսակցական կազմակերպություններից վորևե մեկի մեջ»: Մյուս վարիանտը Մարտովի առաջարկածն եր, վորն ասում եր. «Ռուսաստանի Սոցիալ-Դեմոկրատական Բանվորական Կուսակցության անդամ համարվում է յուրաքանչյուրը, վոր ընդունում է նրա ծրագիրը, ոգնում է կուսակցությանը նյութական միջոցներով և անձամբ կանոնավորապես»

աջակցում է նրան կուսակցության կազմակերպություններից վորևե մեկի ղեկավարությամբ»:

Ամենից առաջ աչքի յե ընկնում այն, վոր Մարտովի ձևակերպումը կրում է այս շատախոս հրապարակախոսին հատուկ անմիտ ֆրագյուրոգիայի սովորական հետքեր (անձնական աջակցություն՝ կազմակերպություններից վորևե մեկի «դեկավարությամբ», այն ինչ հարցի ամբողջ ելությունը կայանում եր նրանում, թե ինչպես է իրականանում այդ ղեկավարությունը, յեթե կուսակցության անդամն անմիջապես չի մասնակցում կազմակերպության աշխատանքներին): Մինչդեռ Լենինի ձևակերպումը, չնայած իր համառոտությանը, վոչ մի կասկած չի թողնում կուսակցության անդամ լինելու հասկացողության եյական հատկանիշները վորոշելիս: Դժվար եր յեթադրել, վոր մի յերկու-տասնյակ բառերից կազմված հատկապես այդ շարաբաստիկ նախադասությունը կարող է կատարել այն լուցկու դերը, վորն ընկնում է դյուրավառ նյութերի կույտի վրա: Լենինըն ինքն ել հետագայում («Քայլեր») նկատում է, վոր այս տարածայնությունն ինքն ըստ ինքյան չեր կարող պատճառ դառնալ կուսակցության պառակտման: «Բայց, — բացատրում է նա, ամեն մի փոքրիկ տարածայնություն կարող է մեծանալ, յեթե պնդեն նրա վրա, յեթե առաջ քաշեն նրան դեպի առաջին շարքը, յեթե փորձեն փնտրել այդ տարածայնության բոլոր արմատներն ու բոլոր ճյուղերը», մեկ խոսքով. «յեթե նա, այդ տարածայնությունը, ծառայում է վորպես շրջման կետ դեպի վորոշ սխալ հայացակետեր»: Մարտովի այս գաղափարը վիճարանություն-

Ների ընթացքում ապագա մենչեիկներն ավելի «խորացրին» և հենց այդ հանգամանքով և բացատրվում այն ձեղքը, վոր առաջացավ իսկրայական «անոթի» մեջ, վորպիսին հետագայում վոչ մի կերպ չհաջողվեց ձեփել և վորը գնալով ավելի ու ավելի լայնացավ, մինչև վոր անոթը վերջնականապես քայքայվեց:

Առաջինը, վոր իր վրա վերցրեց Մարտովի միտքը խորացնելու և նրան սկզբունքային բարձրության վրա դնելու անշնորհակալ դերը, դա Ակսելրոդն էր, վորը հետագայում մենչեիկյան Փրակցիայում կատարում էր «սուրբ հոգու» դերը: Ակսելրոդը միայն մի նպատակի հասավ, այն է՝ նա ապացուցեց, վոր Մարտովի Ֆորմուլայի միջից պատահաբար չէ բաց թողած կուսակցության անդամի մասնակցությունը կուսակցության վորևե իսկական կազմակերպության մեջ, այլ համաձայն այն մտքի, վոր «Նարոդնայա Վոլյա»-յի որինակով, ՌՍԴԲ կուսակցության անդամ կարող է համարվել ամեն վոք, ով նրան այս կամ այն կերպ սոցնում է ինքն իրան կուսակցության անդամ և համարում: Անորոշությունների տեղիք չտալու համար նա բերեց մի շատ սրամիտ որինակ. «մի պրոֆեսսորի, վորն իրան սոցիալ-դեմոկրատ և համարում և այդ մասին հայտարարում է»: Այսպիսով ինքն իրան կուսակցության անդամ համարելը, թեկուզ ամեն մի պատահական ուղեկցի կողմից, բավարար պայման էր համարվում կուսակցության անդամի կոչում ստանալու համար: Որինակ՝ մի վորևե «համակրող» խանում, յեթե պատասպարում է վորևե մի անլիզալ սոցիալ-դեմոկրատի, կամ մի գիմնադիստ մի կապ պրակլամացիների և տեղափոխել վորոշ հասցեյով («ոգնության») կամ

«աջակցության» վաստն այստեղ ահներև է) կարող էին կուսակցության անդամ համարվել, յեթե, իհարկե, իրանք կցանկանային այդ կոչումն ընդունել: «Մենք կարող ենք միայն ուրախանալ,— դարգացնում էր Ակսելրոդի այս փայլուն միտքը Մարտովը,— յեթե ամեն մի գործադուլավոր, ամեն մի ցուցարար, պատասխանատու լինելով իր գործողության համար, կարող կլինի իրան կուսակցության անդամ հայտարարել», վորովհետև «քանի լայն լինի կուսակցությունը, այնքան լավ»: Վորպիսի գայթակղեցուցիչ միտք: Ահա, որինակի համար, ցուցարարների տաս հազարանոց մի բանակ փողոց է դուրս յեկել: «Ցանկանում եք, ընկերներ, ՌՍԴԲ կուսակցության անդամ լինել— հարցնում է հետորը»: «Այո, ցանկանում ենք»— համերաշխությամբ պատասխանում է ամբոխը: Յեվ ահա կուսակցությունը միանգամից հարստացավ տաս հազար անդամով: Մի քանի քայլ ևս այդ ուղղությամբ, և ահա հին «Իսկրա»-յի ժամանակներում, կամ ավելի լավ է՝ 1905 թվին, մեր կուսակցությունը կունենար շատ անգամ ավելի անդամներ, քան այժմ, բայց տարի անց...

Համագումարում կանոնադրության առաջին կետի շուրջը ծագած վիճաբանությունների միջոցին մենչեիզմի ապագա լիդերների միտքն ավելի ու ավելի էր խճճվում կուսակցության և դասակարգ հասկացողությունների նույնացման, հավասարեցման հողի վրա: «Յեթե մենք դասակարգի կուսակցություն ենք,— ասում էր Ակսելրոդը,— մենք պետք է մտածենք այն մասին, վորպեսզի կուսակցությունից դուրս չթողնենք այն մարդկանց, վորոնք գիտակցաբար, թեև վոչ բո-



լորովին ակտիվ կերպով, հարում են մեր կուսակցութեանը: Յերևակայեցեք, միլիոնավոր բանվորներ գիտակցում են իրանց կապը պրոլետարական ավանգարդի հետ, հարում են նրան, ընդունում են նրա ղեկավարությունը, և ահա, ըստ Ակսելրոդի, մեղք կլինեք նրանց կուսակցությունից դուրս թողնելը: Թող միայն կուսակցությունն այժմ ընդգրկի վողջ, կսս համարյա թե վողջ, բանվոր դասակարգը և այն ժամանակ Մարտովի ֆորմուլան իսկապես վոչ թե դատարկ ու ֆլասակար ֆրազա կլինի, այլ լայն հեռանկարներ բաց անող մի ֆորմուլա, — ստում են նրանք:

Մարտովի նախադժի համաձայն, «գոյություն ունի դավադրական կազմակերպություն», վորին «ընդգրկում է ս-գեմոկրատական բանվորական կուսակցությունը»: Իսկ Լենինը դրան հակադրում էր այլ գաղափար. «վոչ թե կուսակցությունը պետք է ընդգրկի դավադրական կազմակերպությանը, այլ հեղափոխական դասակարգը — պրոլետարիատը պետք է ընդգրկի կուսակցությունը, վորն իր մեջ պարունակում է թե դավադրական և թե վոչ դավադրական կազմակերպություններ»:

Մի խոսքով, վորքան Մարտովը, Ակսելրոդն ու նրանց հետևողներն ավելի յեն խորանում իրանց «ըսկզբունքների» մեջ՝ կուսակցության, պրոֆեսիոնալ հեղափոխականների, կուսակցության ու բանվոր դասակարգի փոխհարաբերությունների և «դավադրական կազմակերպության» մասին, այնքան ավելի ու ավելի էին յերևան գալիս նրանց ուղադրությունիստական և անարխիստական տեսակետները: Այստեղ էր, վոր Լենինը պարզ կերպով կարող էր համոզվել, թե վորպի-

սի վտանգ է սպառնում գործին իր գոտին արձակած և սանձը կորցրած Մարտովը, վորն իրան քաջարի «ուպուդիցիայի» առաջնորդ էր զգում ընդդեմ Լենինյան «տիրապետություն»: Պաշտպանություն գտնելով այնպիսի «հեղինակությունների» կողմից, վորպիսին էին Ակսելրոդն ու Վերա Զասուլիչը, Մարտովը ծառս «եր յեղել իր անհատական առանձնահատկությունները և շրջակա Լենինից անկախ լինելու գոռոզ գիտակցությունից: Նա շոյված էր կուսակցության համարյա թե կես մասի «ինքնուրույն» և «իսկական» առաջնորդի իր դերից:

Համագումարի ուղադրությունիստական թևը, շունչը պահած, մեծ ցնծությունը լսում էր Լենինի զմի դեմ ապստամբության դրոշը բարձրացրած իսկրայական «գեներալները» ճառերը: Իր այդ դերքով Մարտովը կարողացավ իր հետևից քաշ տալ վոչ միայն «ճահճի» մեծագույն մասը (700/0), այլ և բոլոր հակաիսկրայականներին (բացառությամբ իր քաղաքական փորձառությունը վոչ այնքան իմաստուն Բրուկերի, վորը Լենինի ֆորմուլայում գտնում էր դեմոկրատիզմի համար ավելի ամուր հիմքեր, քան Մարտովի մոտ), ինչպես և «Իսկրա»-յի խմբից՝ տատանվող և վիճելի հարցերից շատ քիչ բան հասկացող՝ փոքրամասնությունը: Իսկրայականների այնպիսի սկզբունքային հակաուսկրոզները, վորպիսին էին «Բարոչեյի Դելո»-ի կողմնակիցներն, իրենց դերքը հայտնաբերեցին բաց խոսող Ակիմովի միջոցով: Շատ վորոշակի կերպով ցույց տալով իրանց բացասական վերաբերմունքը դեպի «հեղափոխականների կազմակերպության» գաղափարը, նրանք կանոնադրության \ կետի յերկու ֆորմուլաներն

եղ արատավոր եյին համարուած, քանի վոր թե մեկը և թե մյուսը նպատակ եյին դնում այդպիսի կազմակերպութիւն ստեղծելու: Սակայն, յիս և Բրուկերը, — բացատրեց Ակիմովը, — կողմնակից ենք այն ֆորմուլային, «վորն ավելի քիչ ե նպատակին հասնում»: Յեւ անա այսպիսի հողի վրա, հենվելով չարախիւնդ հակախելլայական տարրերի վրա, Մարտովը տարավ իր «փայլուն» հաղթանակն ընդդէմ Լենինի: Մարտովի կողմնակիցներն թիվը Լենինի կողմնակիցները թվից մեկ ձայնով ավել դուրս յեկավ:

Այս չափազանց բնորոշ և ցուցադրական դեպքից հետո Լենինը չեր կարող չհամոզվել, թե վորքան աննպատակահարմար և վտանգավոր եր խմբագրական հին կազմն անփոփոխ թողնելը: Առանց այն ել Լենինի համար շատ դժվար եր խմբագրական կոլլեգիայուն մ պայքարել գոռոզ. և դիտելիտիկորեն վոչ միշտ շրջահայաց, Ակսելրոզի և Զասուլիչի նման «սուրբերի» վերա հենվող՝ Պլեխանովի դեմ, իսկ յեթե իր դեմ սկսեր դուրս գալ նաև քաղաքականապես թերակիրթ և «լենինիզմի» դեմ ուղղված խռովարար ոպպողիցիայի համը տեսած Մարտովը, ապա գործի վիճակը բոլորովին կվատթարանար: Ուստի այդ գրութիւնից դուրս գալու լավագույն միջոցը կլիներ ընտրել խմբագրական յեռյակի (Լենին, Պլեխանով, Մարտով), մանավանդ, վոր այդ միտքը մինչև համագումարը վաղուց արդեն քննել եյին Լենինն ու Մարտովը, ըստ վորում այս վերջինի կողմից առարկութիւնն չեր գտել այն ժամանակ:

Սակայն, այս անգամ Մարտովը, զգալով, վոր իր տեսակարար կշիռն այդ յեռյակի մեջ, համեմատած

Պլեխանովի և Լենինի նման հսկաների հետ, այնքան ել բարձր չի լինի, մանավանդ յեթե այդ յերկուսք վերջնականապես համաձայնութեան գան իրար հետ (իսկ Պլեխանովի վարքագիծը համագումարում վկայում եր այն մասին, վոր «Իսկրա»-յի այդ յերկու առաջնորդներն իսկապես կարող են համաձայնութեան գալ), նա վճռեց մեկ անգամ ել Լենինին վճռական ճակատամարտ տալ:

Համագումարի դրամայի վերջին գործողութիւնը կատարվեց կուսակցական կենտրոնական որգանները ընտրութիւնների շուրջը: Մարտովը, հակառակ Լենինի յեռյակին, ուլտիմատիվ կերպով պահանջում եր խմբագրական կազմում թողնել նախկին խմբագրութեան գրական կազմում թողնել նախկին խմբագրութեան վեց անդամներին, ու այդ առիթով արտասանում եր վեց անդամներին, ու այդ առիթով արտասանում եր քիչ թի շատ հասունացած քաղաքագետին անվայել հիստերիկ ճառեր: Կենտրոնական կոմիտեյի համար առաջարկված եր յերկու ցուցակ. Լենինյան ֆրակցիայի ցուցակը, վորն առաջարկում եր կենտրոնական յեռյակի մեջ Լենինի յերկու կողմնակիցներին ու մեկ հոգի՝ Մարտովի կողմնակիցներից և յերկրորդ՝ Մարտովցիները ցուցակը՝ ուժերի հակառակ փոխհարաբերութեամբ:

Պատկերացնելու համար համագումարում ընտրութիւնների շուրջն առաջ յեկած շիկացած մթնոլորտը, բավական ե աչքի անցկացնել համագումարի արձանագրութիւնը: Մուրավյովը խմբագրական յեռյակի ընտրութեան անհրաժեշտութիւնը պատճառաբանում ե նախկին խմբագրական կազմի մեջ գոյութիւն ունեցող «անհարդարութիւններով»: Մարտովը այդ «անհարդարութիւնների» մասին ավելի ազատ ու համարձակ մտքերի փոխանակութիւնն ունենալու նպատակով

առաջարկում ե խմբագրութեան անդամներին հեռանալ նիստից: Խմբագրական կազմն ընդհանուր հուզմունքի և ազմուկի տակ հեռանում ե դահլիճից: Հետագա ճառերը կրում են կցկտուր, անկանոն և յերբեմն նույնիսկ տենդային բնույթ: Արձանագրութեան յերկու յիբենները վրա այդ ճառերի հետ զուգընթաց չորս կետում փակագծերի մեջ հիշված ե ընդհանուր հուզմունքի, ազմուկի և անկարգությունների մասին: Յերբ նախագահը կարդում ե բյուրոյին ներկայացրած բանաձևերը, «մի քանի հոգի միանգամից խոսում են իրենց մտցրած բանաձևերի մասին: Գլխարկությունները մեկի ժամանակ ընկ. ընկ. Դեյչի և Որլովի մեջ տեղի յե ունենում բավական խիստ խոսքերի փոխանակութիւնն»: Յերբեմն լսվում են նույնիսկ «ըսպառնական բացականչություններ»: Ծառախոսներից մեկն իր ճառի մեջ ասում ե, «խմբագրութեան անդամների ընտրութեան շուրջը ստեղծված ջղային հուզմունքը և կըքոտ մթնոլորտն այն տեղը հասցրեց մեզ, վոր հեղափոխականների բերանից այնպիսի տարրիչնակ խոսքեր են լսվում, վորոնք չեն համերաշխում կուսակցական աշխատանքի և կուսակցական ետիկայի հետ»:

Այս անգամ Մարտովը պարտութիւն կրեց: Բունդի հինգ ներկայացուցիչների համագումարից հեռանալու հետևանքով (ներանց սեպարատիստական առաջարկութեան տապալումից հետո) կանխորոշվեց իսկրայական մեծամասնութեան հաղթանակը: Ծիշտ ե, խմբագրական յեռյակի ընտրութիւնից հետո (Պլեխանով, Լենին, Մարտով) կուսակցական ապագա ուղարկուցի մի նորաթուխ լիդերը նորից մի փորձ արավ

համագումարի վորոշումը փոխելու, հրաժարվելով մտնել խմբագրական կազմի մեջ, պատճառաբանելով վոր նրա աշխատանքը նորընտիր խմբագրական այդպիսի կազմում իր քաղաքական ընկալութեան համար մի բիծ կլինի: Սակայն, հարցը վերջի վերջո բերեց յաջող կերպով վճռվեց. Լենինին ու Պլեխանովին իրավունք տրվեց կոտպացիայի կարգով հրավիրել յերրորդ խմբագիր:

Համագումարի վերջին մասը, յերբ ընդունվեցին բանաձևերն ու հաստատվեց նիստերի արձանագրութիւնն, անցավ համեմատաբար խաղաղ և նույնիսկ վորոշ չափով անկենդան: Այստեղ ուշադրութեան արժանի յե լիբերալների մասին ընդունած բանաձևը: Ներկայացված հյին յերկու բանաձև. մեկը՝ Ստարովիբի (Պոտրեսով) կողմից, վորի հիմնական գաղափարը լիբերալների հետ համաձայնութիւն կայացնելու հընարավորութիւնն եր և վորը հետագայում Լենինն արդարացի կերպով գնահատում եր վորպես յերկապտ մենշեիկների՝ դեպի կազետներն ունեցած վերաբերմունքի: Յերկրորդ բանաձևը Լենին-Պլեխանովի առաջարկածն եր, վոր նպատակ ուներ բանվորների ուշադրութիւնը դարձնել Պ. Ստրուվիչի («Ոսվորոժեխի») թերթի ուղղութեան հակահեղափոխական և հակալրիստարական բնույթի վրա: Հետաքրքիր ե նկատել, վոր գոնովիցին քաղաքականապես բոբիկ այնպիսի իսկրայականներ, վորոնք քվեարկեցին թե մեկ և թե մյուս բանաձևին: Այսպիսով յերկու բանաձևերն ել համագումարում ձայների բավականաչափ մեծամասնութիւն ստացան:

Տանք այժմ յերկրորդ համագումարի ընդհանուր

գնահատականը: Արդյո՞ք, նա մի քայլ առաջ եր  
Ռուսաստանի բանվորական հեղափոխական շարժման  
ընթացքում, թե՞ մի քայլ հետ եր: Լենինն այս հարցին  
տվել է ամենքին հայտնի պատասխանը. «Մի քայլ  
առաջ, յերկու քայլ հետ»: Հետևաբար, կարծես թե,  
ընդհանուր առմամբ այնուամենայնիվ մի քայլ հետ  
եր... Բայց այստեղ պետք է նկատի ունենալ այն հան-  
գամանքը, վոր Լենինն իր այդ խիստ դատավճիռն  
արձակել է ինկատի ունենալով և համեմատելով կու-  
սակցութեան դրութեանը համագումարից անմիջապես  
առաջ և նրանից անմիջապես հետո: Հին «Իսկրա»-յի  
շրջանը մեր կուսակցութեան զարգացման պատմու-  
թեան մեջ ուժեղին առաջխաղացման շրջան եր: Թվում  
եր, թե կուսակցութեան ծոցում ուղարկուած իրապէս  
հոսանքները դուրս են քշված իրանց բոլոր դիրքե-  
րից: Խմբակային աշխատանքը՝ կրուժկովչիւնսն, կար-  
ծես, դարձել եր անցյալի սեփականութեան: Կուսակ-  
ցութեան «Իսկրա»-յի այդ յերեք տարվան ընթացքում  
աճել եր քանակապես և վորակապես: Սոցիալ-դեմո-  
կրատիայի հեղափոխական սկզբունքները հաղթանակել  
եյին զանազան տեսակ իրր թե մարքսիստական հնա-  
բովի տեսակետների հանդէպ: Մնում եր միայն հա-  
մագումարում կազմակերպչորեն ամրապնդել այդ  
բոլոր նվաճումները և այն ժամանակ համարձակ դե-  
պի առաջ, թեկուզ՝ միապետութեան ամբողջուններէ  
վրա զրոհ տալով... Սակայն այդպես դուրս չեկավ...

Այն «անոթ»-ը, վոր այնքան խնամքով և այն-  
պիսի համառութեամբ ծեփել եր «Իսկրա»-ն, հանկարծ  
անսպասելի կերպով յերկու կեսի բաժանվեց: Այնքան  
յերկար ժամանակ պատրաստվող և այնքան տենչալի

համագումարի այդպիսի անակընկալ հետեանքը Լենի-  
նի վրա թողեց այն տպավորութեանը, ինչ վոր թող-  
նում է պարզ յերկնքից հետո անսպասելի փոթորիկը:  
Ահա հենց այդ տպավորութեան տակ Լենինն արտա-  
սանեց իր այդ ծանր խոսքերը. «Մի քայլ առաջ, յեր-  
կու քայլ հետ»:

Բայց յի՞թե գնահատելու լինենք յերկրորդ հա-  
մագումարի արդյունքները, համեմատելով 1898 թվի  
առաջին համագումարի հետ, կզգանք, թե վորպիսի  
մեծ քայլ եր դեպի առաջ յերկրորդ համագումարը  
կուսակցութեան կյանքի մեջ: Այն ժամանակ, յերբ ա-  
ռաջին համագումարին մասնակցում եյին ընդամենը  
վեց ս-դ. կազմակերպութեաններ իննը ներկայացու-  
ցիչներ, յերկրորդ համագումարին մասնակցում եյին  
վճռական ձայնի իրավունքով 26 կազմակերպութեան-  
ները 43 ներկայացուցիչներ: Առաջին համագումարում  
ճրագրային հարցերը շոշափված եյին թեթեւ, հարեան-  
ցի կերպով, այնինչ յերկրորդ համագումարը կուսակ-  
ցութեանը տվեց մանրամասն մշակված ճրագիր, վորն  
իդեոլոգիորեն միացրեց ուսական սոցիալ-դեմոկրա-  
տիայի բոլոր տարրերը — հեղափոխական մարքսիզմի  
հիմնական սկզբունքների տեսակետով — «լուրջ կերպով  
և յերկար ժամանակով»: Ճիշտ է, խմբակայնութեանը,  
կրուժկովչիւնսն յերկրորդ համագումարի միջոցին  
դեռ վերացած չեր, ինչպես այդ ցույց տվեցին, որի-  
նակ, կուսակցական կենտրոնական որդանների ըն-  
տրութեանները, բայց այնուամենայնիվ հենց ինքը  
համագումարն ասպարեղ եր րացարձակ սպաքարի՝ կու-  
սակցականութեան սկզբունքի հաղթանակի համար, ընդ-  
դեմ խմբակային հոգեբանութեան: Հետագա ներկու-

սակցական պայքարն այլևս դանազան խմբակների ու խմբավորումների նախկին տուր ու դմփոցի պատկերը չունենր, այլ ավելի ու ավելի յեր ընդունում յերկարատե, բայց պատմականորեն անհրաժեշտ պայքարի բնույթ՝ կուսակցութեան յերկու թևերի միջև:

Յեվ, իսկապես, այժմ, յերբ հետադարձ հայացք ենք ձգում կուսակցութեան անցյալ բանահինգամյա ճանապարհին, բոլորովին պարզ նշմարում ենք կուսակցութեան զարգացման որոնքները: Վորտեղից կարող եր ծագել այն հույսը, թե հին «Իսկրա»-ն միանգամայն վերացրել եր կուսակցութեան ներսում ոպպորտյունիզմի բոլոր տեսակները: Միթե կիսապրոլետարական Ռուսաստանում զաղարել եյին գոյութուն ունենալ ոպպորտյունիզմին անուղ մատակարարող մանր բուրժուական տարրերը, վորոնք անխուսափելի հետևանք են կապիտալիստական զարգացման պրոցեսի: Միթե «Իսկրա»-ն կարող հր նախապատրաստած լինել ռուսական բանվոր դասակարգի քաղաքական գիտակցութեանն այն աստիճան, վոր նա իր ամբողջութեամբ, իր բոլոր շերտերով ու շերտավորումներով, ընդունակ լիներ յուրացնելու հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատիայի սկզբունքները: Միթե ռուսական Սոցիալ դեմոկրատիայի շարքերում սակավ եյին ինտելիգենտական հոգեբանութեանն ու մտայնութեանը, վորոնք միշտ և ամենուրեք առատ նյութ են մատակարարում ողում տարածված ոպպորտյունիստական բացիլներին:

Յեվ, յեթե զարմանալու կարիք կա, ապա պետք է զարմանալ վոչ թե նրա համար, վոր սանձահարված և «Իսկրա»-յի կողմից նեղը լծված ոպպորտյունիզմի իր

բազմաթիվ ձևավորումներով («Ռաբոչայա Մըսլ», «Ռաբոչեյե Դելո», Բուլգրի սեպարատիզմը և այլն), հանկարծ յերկրորդ համագումարում հարութեան առաջնոր կերպարանքով, այլ ավելի շուտ պետք է զարմանալ այն հանգամանքին, վոր հենց իսկրայական կենտրոնում կարող եյին գոյութուն ունենալ պատրանքներ այն մասին, թե հեղափոխական ուղղութեանը կուսակցութեան մեջ վերջնականապես հաղթանակել է ու վերջ է դրված զանազան թեքումներին ու տատանումներին հեղափոխական մարքսիզմի գաղափարներից: Այդպիսի իլլյուզիայի գոհ դարձավ ամենից առաջ Պլեխանովը, վորը համագումարում չեր հավատում նորահայտ ոպպորտիցիայի, հանձինս Մարտովի և ընկերութեան, կենսունակութեանը, իսկ հետո, համագումարից քիչ անց, հիասթափվելով բոլշևիզմի կազմակերպչական ամբողջութեաների անխորտակելիութունից, շտապեց անարգ կերպով տնցնել մենշևիկներին կողմը: Լենինը մնաց իր դիրքում և համագումարից հետո տալով իսկրայականութեանը հասած այդ անհաջողութեան գնահատականը, հանգավ այդտեղից բղխող անհրաժեշտ յեզրակացութեան:

«Հանցավոր փոքրոգեութեան կլիներ, — ասում եր նա իր «Ռայերում», — թեկուզ մեկ բողբ կասկածել, վոր հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատիայի սկզբունքները, պրոլետարական կազմակերպութեանն ու կուսակցական դիսցիպլինան անխուսափելիորեն ու լիովին չեն հաղթանակի: Մենք շատ բան ենք նվաճել, պետք է շարունակենք պայքարն առանց ընկճվելու անհաջողութեաններից, պետք է պայքարենք տոկոնութեամբ, արհամարհելով խմբակային տուր ու դմփոցի յեղա-

նակները և մինչև վերջին հնարավորութիւնը պահպանելով այդքան շանքերով ստեղծված կուսակցական միասնական կապը՝ Ռուսաստանի բոլոր սոցիալ-դեմոկրատներին միջև՝

Մենք վերեւում տեսանք, վոր «Իսկրա»-յի կենտրոնական կորիզն ինքն իր մեջ միասնական մի ամբողջութիւն չի ներկայացնում: Լինինը, վոր «Իսկրա»-յի ստեղծողն էր, խմբագրական կոլլեգիայում իրան նշանավոր չափով մենակ էր դգում: Ապագա մենչեիզմի սաղմերը գոյութիւն ունեյին հենց իր՝ իսկրայական իգեոլոգիայի լաբորատորիայում: Սակայն, այդ հիվանդութիւնը թագնված էր կազմակերպութեան ներսում և աստիճանաբար քայքայում էր լինինյան գիծը (լինինիզմը): Համագումարում այդ հիվանդութիւնը յերևան յեկավ ու տարածվեց կուսակցութեան ամբողջ մարմնովը մեկ: Այս հանգամանքը ընդհանուր առմամբ նույնպես համագումարի գրական հետևանքներից մեկն էր: Համագումարը նպաստեց մենչեիզմի բացարձակ յերևան գալուն, վորով և բայլչեիզմի համար շուտով պարզվեց, թե ինչպես պետք է կռվել այդ հիվանդութեան դեմ կուսակցութեան զարգացման հետագա բոլոր շրջաններում:

## Մ Ր Ա Գ Ի Ր

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՍՈՑԻԱԼ-ԴԵՄՈՒԿՐԱՏԱԿԱՆ  
ԲԱՆՎՈՐԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ

Ընդունված յերկրորդ համագումարի կողմից

Փոխանակութեան զարգացումն այնպիսի սերտ կապ է հաստատել քաղաքակիրթ աշխարհի բոլոր ժողովուրդների միջև, վոր պրոլետարիատի մեծ ազատագրական շարժումը պետք է դառնար, և արդեն դարձել է, միջազգային շարժում:

Համարելով իրեն համաշխարհային պրոլետարական բանակի մեկ զորամասը, Ռուսաստանի Սոցիալ-Դեմոկրատիան հետապնդում է նույն վերջնական նպատակը, վորին ձգտում են բոլոր յերկրների սոցիալ-դեմոկրատները: Այդ վերջնական նպատակը վորոշվում է ժամանակակից բուրժուական հասարակութեան բնույթով և նրա զարգացման ընթացքով:

Այդ հասարակութեան գլխավոր առանձնահատկութիւնն է ապրանքային արտադրութիւնը՝ հիմնված կապիտալիստական արտադրական այնպիսի հարարերութիւնների վրա, յերբ արտադրութեան միջոցների և ապրանքների շրջանառութեան ամենակարևոր և ամենագլխավոր մասը պատկանում է քանակով փոքրաթիվ մարդկանց մի դասակարգի, մինչդեռ

ազգաբնակչության մեծագույն մասը բաղկացած է արտադրողներից և կիրառողներին, վորոնք իրենց տնտեսական վիճակից հարկադրված են մշտապես կամ պարբերաբար վաճառել իրենց բանվորական ուժը. այսինքն՝ կապիտալիստների վարձկանները դառնալ և իրենց աշխատանքով հասարակության բարձր դասակարգի համար յեկամուտ ստեղծել:

Կապիտալիստական արտադրական հարաբերությունները տիրապետության շրջանը սնունդով ավելի ու ավելի լայնանում է (քանի տեխնիկայի մշտական կառավարվող մասն հետևանքով ավելանում է խոշոր ձեռնարկությունների տնտեսական նշանակությունը), վտարում է մանր; ինքնուրույն արտադրողներին, նրանց մի մասին դարձնելով պրոլետարներ, նսեմացնելով մնացածներին դերը սոցիալ-տնտեսական կյանքում և տեղ-տեղ նրանց դնելով ավել կամ պակաս լրիվ և այս կամ այն չափով ծանր կախման մեջ կապիտալից:

Նույն այդ տեխնիկայի առաջադիմությունը ձեռնարկատերերին բացի դրանից հնարավորություն է տալիս ավելի մեծ չափով կիրառել կանանց ու յերեխաների աշխատանքն ապրանքների արտադրության և շրջանառության պրոցեսում: Յեզ քանի վոր մյուս կողմից՝ տեխնիկայի առաջադիմությունը հարաբերաբար նվազեցնում է ձեռնարկատերերի ունեցած բանվորական կենդանի աշխատանքի կարիքը, ուստի, բնականաբար, բանվորական ուժի պահանջը հետ է մնում նրա առաջարկից, վորի հետևանքով և ավելանում է վարձու աշխատանքի կախումը կապիտալից և մեծանում է նրա շահագործման աստիճանը:

Իրերի այսպիսի վիճակը բուրժուական յերկրներին ներսում և նրանց մշտական սրվող փոխադարձ մրցումը համաշխարհային շուկայում՝ ավելի յեն մրցովարացնում մշտապես ավելի ու ավելի մեծ քանակություններ արտադրող ապրանքները վաճառումը: Կուլթյամբ արտադրվող ապրանքները վաճառում են ավելի Գերարտադրությունը, վորն արտահայտվում է ավելի կամ նվազ սուր արդյունաբերական կրիզիսներով, վորոնց հետևում է արդյունագործությունների քիչ թե շատ յերկարատև անշարժությունը-- բուրժուական հասարակության արտադրական ուժերի զարգացման անընդունելի հետևանքն է հանդիսանում: Կրիզիսներն ու արդյունագործությունների անշարժության շրջաններն ու արդյունագործությունների մասը արտադրողներին, ավելի յեն սնանկացնում մասը արտադրողներին, ավելի ուժեղացնում են վարձու աշխատանքի կախումը կապիտալից, համեմատաբար, և յերեքին հի բացարձակ չափով, ավելի յեն վատթարացնում բանվոր դասակարգի դրությունը:

Այսպիսով՝ տեխնիկայի կառավարվող մասը, վոր նշան է աշխատանքի արտադրողականության բարձրացման և հասարակական հարստության աճման, բուրժուական հասարակության մեջ պայմանավորում է հասարակական անհավասարության աճեցումը, ու նե հետևանքներն է յուրեքներին մեջ յեղած տարածությունների և յուրեքներին մեջ յեղած տարածությունների ավելի և ավելի յայն զանգվածների գոյությունը անապահովությունը, գործազրկությունը և զանազան տեսակի այլ զրկանքների ավելացումը:

Սակայն, քանի աճում է զարգանում են բուրժուական հասարակությունը հատուկ այս բոլոր հասարակություններն, այնքան ավելի յե աճում նույնպես աշխատավոր և շահագործվող մասսայի դժգոհությունը ներկա իրավակարգի դեմ, այնքան ավելանում է պրոլետարներին թիվն ու համերաշխությունը, այնքան ավելի յե սրվում նրանց պայքարն իրենց շահագործավորի յե սրվում նրանց պայքարն իրենց շահագործ-

ծողները դեմ: Միևնույն ժամանակ՝ տեխնիկայի կատարելագործումը, կենտրոնացնելով արտադրութեան և շրջանառութեան միջոցները և հանրացնելով կապիտալիստական ձեռնարկութեաններում աշխատանքի պրոցեսը, շարունակաբար ալիելի ու ալիելի արագ թափով ստեղծում և կապիտալիստական արտադրական հարաբերութեանները սոցիալիստականով փոխարինելու նյութական հնարավորութեաններն. այսինքն՝ այն սոցիալական հեղափոխութեան հնարավորութեանը, վորը վերջնական նպատակն է կազմում ամբողջ միջազգային Սոցիալ-Դեմոկրատիայի, վորպես պրոլետարիատի դասակարգային շարժման գիտակից արտահայտի:

Փոխարինելով արտադրութեան և շրջանառութեան միջոցների մասնավոր սեփականութեանը հասարակականով, և հասարակութեանը ընդհանրապես բարեկեցութեանն ու բազմակողմանի զարգացումն ապահովելու նպատակով, հասարակական—արտադրական պրոցեսը համաշխարհային ծրագրված կազմակերպելով՝ պրոլետարական սոցիալական հեղափոխութեանը կվոչնչացնի հասարակութեան բաժանումը դասակարգերի և դրանով իսկ կազատի համայն ճնշված ու հարստանարված մարդկութեանը, վորովհետև վերջ կզնի հասարակութեան մեկ մասի շահագործմանը մյուս մասի կողմից:

Այդ սոցիալական հեղափոխութեան անհրաժեշտ պայմանն է հանդիսանում պրոլետարիատի դիկտատուրան. այսինքն՝ պրոլետարիատի նվաճումը— այնպիսի քաղաքական իշխանութեան, վոր հնարավորութեան-կտա նրան ճնշելու շահագործողների ամեն մի դեմադրութեան:

Իրեն նպատակ գնելով պրոլետարիատին ընդունակ դարձնել իրագործելու իր պատմական մեծ առաքելութեանը, միջազգային Սոցիալ-Դեմոկրատիան

կազմակերպում է նրան իբրև մի ինքնուրույն քաղաքական կուսակցութեան, վորն ինքն իրեն հակադրուս է և դեմ կանգնում ընդդր բուրժուական կուսակցութեաններին, ղեկավարում է նրա դասակարգային պայքարի ընդդր արտահայտութեանները, մերկացնում է նրա առաջ շահագործողների շահերի անհաշտ հակադրութեանը շահագործվողների շահերին և պարզաբանում է նրան ապագա սոցիալական հեղափոխութեան պատմական նշանակութեանն ու անհրաժեշտ պայմանները: Իրա հետ միասին՝ Սոցիալ-Դեմոկրատիան պայմանավորում է նրան աշխատավոր ու շահագործվող մասնային առաջ յերևան է հանում նրա դրութեան անհասարակութեանը կապիտալիստական հասարակակարգում և սոցիալական հեղափոխութեան անհրաժեշտութեանը՝ հանուն իր սեփական ազատագրման՝ կապիտալի ճնշումից: Բանվոր դասակարգի կուսակցութեանը՝ Սոցիալ-Դեմոկրատիան իր շարքերն է կոչում աշխատավոր և շահագործվող ազգաբնակչութեան ընդդր խավերին, վոր չափով նրանք ընդունում են պրոլետարական տեսակետը:

Սոցիալ-Դեմոկրատիայի վերջնական նպատակը պայմանավորված է արտադրութեան կապիտալիստական լեզանակի տիրապետութեամբ՝ ամբողջ քաղաքակերթ աշխարհում: Քանի վոր այդ լեզանակն ամենուրեք զարգացմանն ունի աստիճանի վրա չի գտնվում, և քանի վոր զանազան յերկրներում նրա զարգացումը կատարվում է տարբեր սոցիալ քաղաքական պայմաններում, ուստի տարբեր յերկրների սոցիալ-դեմոկրատներն էլ անմիջական տարբեր նպատակներ են իրենց առաջադրում:

Ռուսաստանում, ուր կապիտալիզմն արդեն արտադրութեան տիրապետող յեղանակ է դարձել, ղեկապանավել են բազմաթիվ մնացորդներ մեր հին նախակապիտալիստական կարգերի, վորոնք հիմնված են ին



աշխատավոր մասսաների ճորտացման վրա՝ կալվածատերերի, պետութայն կամ պետութայն գլխավորի կողմից: Այդ մնացորդները, մեծագուշն չափով արգելք հանդիսանալով տնտեսական առաջադիմութայն, մյուս կողմից թույլ չեն տալիս պրոլետարիատի գասակարգային կովի բազմակողմանի զարգացումը, աջակցում են այն ամենաբարբարոս ձևերի պահպանմանն և ուժեղացմանը, վորով պետութայնը և ունևոր գասակարգը շահագործում են բազմամիլիոն գյուղացիութայնը և ամբողջ ժողովուրդը պահում են իրավազրկութայն ու խավարի մեջ:

Այդ բոլոր մնացորդներից ամենանշանավորը և այդ բարբարոսութայն ամենահզոր հենարանը ցարական ինքնակալութայնն է: Նա հենց իր բնույթով թշնամի յե ամեն մի հասարակական շարժման ու չի կարող պրոլետարիատի բոլոր ազատագրական ձրգտումների ամենակատաղի հակառակորդը չլինի:

Այդ պատճառով Ռուսաստանի Սոցիալ-Դեմոկրատական Բանվորական Կուսակցութայնն իր անմիջական ու մոտավոր քաղաքական նպատակն է համարում ցարի ինքնակալութայն տապալումը և հաստատումը նրա փոխարեն այնպիսի դեմոկրատական հանրապետութայն, վորի սահմանադրութայնն ապահովեր.

1. Ժողովրդի ինքնակալութայնը. այսինքն՝ պետական գերագուշն իշխանութայն կենտրոնացումը որենսդիր ժողովի ձևով, վորը բաղկացած պիտի լինի ժողովրդի ներկայացուցիչներից և կազմված միայն մեկ պալատից:

2. Ընդհանուր, հավասար և ուղղակի ընտրական իրավունք քսան տարեկանի հասած բոլոր քաղաքացիների և քաղաքացուհիների համար, ինչպես որենսդիր ժողովի, նուշնպես և տեղական ինքնավարական մարմինների ընտրութայնների ժամանակ: Գաղտնի քվեարկութայն ընտրութայնների ժամանակ. ամեն մի

ընտրող իրավունք ունի ընտրվելու բոլոր ներկայացուցչական հիմարկները: Յերկամյա պարլամենտ: Ժողովրդական ներկայացուցիչներին թոշակ:

3. Տեղական լայն ինքնավարութայն. շրջանային ինքնավարութայն այն վայրերի համար, վորոնք կենցաղի ուրուշն պայմաններ և բնակչութայն տարբեր կազմ ունեն:

4. Անձի և բնակարանի անձևոնմխելիութայն:

5. Խղճի, խոսքի, մամուլի, ժողովների, գործադուշների և միութայնների անսահմանափակ ազատութայն:

6. Տեղափոխութայն և զբաղմունքի ազատութայն:

7. Դասերի (сословіе) վերացում և բոլոր քաղաքացիների կատարյալ իրավահավասարութայն՝ անկախ սեռից, կրոնից, ցեղից և ազգութայնից:

8. Ազգաբնակչութայն իրավունքը՝ կրթութայն ստանալու իր մայրենի լեզվով պետութայն և տեղական ինքնավարութայնների հաշվով պահվող դպրոցներում. յուրաքանչյուր քաղաքացի իրավունք ունի ժողովներում արտահայտվելու իր մայրենի լեզվով: Մայրենի լեզվի կիրառումը պետական լեզվի հետ հավասարապես բոլոր տեղական, հասարակական և պետական հաստատութայններում:

9. Պետութայն կազմի մեջ մտնող բոլոր ազգերի ինքնորոշման իրավունք:

10. Ամեն քաղաքացի իրավունք ունի սովորական կարգով յերկվայնների դատարանին յենթարկելու յուրաքանչյուր պաշտոնյայի:

11. Դատավորների ընտրութայնը ժողովրդի կողմից:

12. Մշտական գորքի փոխարեն ժողովրդի ընդհանուր գինում:

13. Յեկեղեցու անջատումը պետութունից և զըպրոցի անջատումը յեկեղեցուց:

14. Ձրի և պարտադիր ընդհանուր և պրոֆեսիոնալ կրթութուն յերկու սեռի բոլոր յերեսաների համար մինչև 16 տարեկան հասակը: Ձբավոր յերեսաների սնունդի, հոգուստի և ուսումնական պիտույքների հայթհայթումը պետության հաշվին:

Վորպես մեր պետական տնտեսության զեմոկրատացման հիմնական պայման, Ռուսաստանի Սոցիալ-Դեմոկրատական Բանվորական կուսակցութունը պահանջում և վերացնել բոլոր անուղղակի հարկերը և սահմանել պրոգրեսիվ հարկ յեկամուտի և ժառանգության վրա:

Բանվոր դասակարգը Ֆիդիքական և բարոյական ալյասերումից պահպանելու և նրա ընդունակութուններն ազատագրական կովի համար զարգացնելու նպատակով կուսակցութունը պահանջում է.

1. Բոլոր վարձու բանվորների համար սահմանել ութժամյա բանվորական օր:

2. Ժողովրդական տնտեսության բոլոր ճյուղերում յերկու սեռի բանվորների համար որինքով սահմանված շաբաթական առնվազն 42 ժամ անընդհատ շարունակվող հանդիստ:

3. Արտաժամյա աշխատանքների կատարյալ արգելում:

4. Արգելում գիշերվան աշխատանքների (ժամի 9-ից մինչև առավոտյան ժամի 6-ը) ժողովրդական տնտեսության բոլոր ճյուղերում, բացի այն ճյուղերից, վորտեղ այդ աշխատանքը բանվորական կազմակերպութունների հավանությամբ, տեխնիկական նկատառումներով անպայման անհրաժեշտ է:

5. Արգելում ձեռնարկատերերին ոգտվելու զըպ-

րոցական հասակի յերեսաների (մինչև 16 տարեկան) աշխատանքից և սահմանափակել զեռահասաների (6—18 տարեկան) աշխատանքի տևողութունը վեց ժամով:

6. Արգելում կանանց աշխատանքի՝ այն ճյուղերում, վորտեղ նա վնասակար և կանացի որգանիզմի համար, կանանց ազատել աշխատանքներից ծննդաբերութունից չորս շաբաթ առաջ և վեց շաբաթ հետո, վճարելով այդ ժամանակամիջոցի սովորական աշխատավարձը:

7. Բոլոր գործարաններում և մյուս ձեռնարկութուններին կից, ուր աշխատում են կանայք, հիմնել մսուրներ ծծկեր և փոքրահասակ յերեսաների համար, կանանց ազատել աշխատանքից յերեսաներին կերակրելու համար վոչ ուշ, քան յերեք ժամը մեկ անգամ և վոչ պակաս քան կես ժամով:

8. Բանվորների պետական ապահովագրում ձեռնության և աշխատանքի ընդունակության լիակատար կամ մասնակի կորուստի դեպքում՝ կապիտալիստների վրա շրված առանձին հարկից գոյացած հատուկ ֆոնդի հաշվին:

9. Արգելում աշխատավարձի վճարման ապրանքներով. աշխատավարձը վճարել շաբաթական մեկ անգամ փողով, առանց բացառության ինչպիսի պայմաններով ել վարձված լինեն բանվորները, և վարձը վճարել աշխատանքի ժամերին:

10. Արգելել ձեռնարկատերերին աշխատավարձից պահելու վորևի գումար ինչ առթիվ և ինչ նպատակով ել լինի (տուգանք, բրակ և այլն):

11. Նշանակել ժողովրդական տնտեսության բոլոր ճյուղերում բավարար թվով գործարանային տեսուչներ և գործարանային տեսչության հսկողութունը տարածել բոլոր ձեռնարկներում, վորտեղ գործազրվում է վարձու աշխատանք ներառյալ և պետական

ձեռնարկները (տնային աշխատավորներին աշխատանքն  
ևս մտնում է հսկողութեան այս շրջանի մեջ)։ Նշանա-  
կիկ գործարանային տեսչուհիներ այն ճյուղերում, վոր-  
տեղ գործադրվում է կանանց աշխատանքը։ Որենքների  
ճիշտ կատարման, գնահատման, նյութերի ընդունման,  
անպետքութեան և աշխատանքի արդյունքի վորակը  
վորողելու գործին մասնակից դարձնել բանվորներից  
ընտրված և պետութունից վարձատրվող ներկայա-  
ցուցիչներին։

12. Տեղական ինքնավարութեան մարմիններին և  
բանվորների կողմից ընտրված ներկայացուցիչների  
միջոցով հսկել ձեռնարկատերերի կողմից բանվորնե-  
րին հատկացրած բնակարանների սանիտարական պայ-  
մաններին, ներքին կանոնադրութեան ու վարձու պայ-  
մաններին վրա, վորպեսզի ձեռնարկատերերը չխառնվեն  
վարձու բանվորների, վորպես մասնավոր քաղաքացի-  
ների, մասնավոր կյանքի մեջ։

13. Հաստատել կանոնավոր կազմակերպված սա-  
նիտարական հսկողութունը բոլոր ձեռնարկութուն-  
ներում, ուր գործադրվում է վարձու աշխատանք։ Ըստ  
վորում բժշկա-սանիտարական ամբողջ կազմը միասն-  
գամայն անկախ է լինելու ձեռնարկատերերից, բան-  
վորների ձրի բժշկութունն ձեռնարկատերերի հաշվին  
և հիվանդութեան ժամանակամիջոցի աշխատավարձի  
պահպանում։

14. Աշխատանքի որենքները խախտող վարձող-  
ներին քրեյական պատասխանատվութեան ենթարկելու։

15. Ժողովրդական տնտեսութեան բոլոր ճյուղե-  
րում հաստատել արդյունագործական դատարաններ,  
կազմված բանվորների և ձեռնարկատերերի հավասար  
թվով ներկայացուցիչներից։

16. Տեղական ինքնավարական մարմիններին վրա  
պարտականութուն դնել հիմնելու միջնորդ գրասեն-  
յակներ (աշխատանքի բորսաներ) արտադրութեան բո-

լոր ճյուղերում՝ թե տեղացի և թե յեկվոր բանվորներ  
վարձելու համար։ միջնորդ գրասենյակների վարչու-  
թեան մեջ մասնակից դարձնել բանվորական կազմա-  
կերպութունների ներկայացուցիչներին։

Նպատակ ունենալով վերացնել ճորտատիրական  
մնացորդները, վորոնք ծանր լծի նման ճնշում են ան-  
միջապես գյուղացիներին, նաև գյուղում դասակարգա-  
յին կովի ազատ դարգացումն ապահովելու նպատակով  
կուսակցութունը պահանջում է ամենից առաջ՝

1. Վերացնել բոլոր հետգնման ու կոռային վճար-  
ները, ինչպես և բոլոր պարհակները, վորոնք ներկա-  
յումս ընկնում են գյուղացիութեան, վորպես հարկա-  
տու դասի, վրա։

2. Վերացնել բոլոր այն որենքները, վորոնք  
սահմանափակում են գյուղացու իրավունքները կար-  
գադրելու իր հողն այնպես, ինչպես ինքն և ցանկա-  
նում։

3. Վերադարձնել գյուղացիներին բոլոր այն գու-  
մարները, վոր ստացված են նրանցից վորպես հետ-  
գնման ու կոռային վճարներ, գրավել այդ նպատակով  
յեկեղեցական, վանքապատկան, կայսերական տանը  
պատկանող և կաբլինետային հողերը, ինչպես և առան-  
ձին հարկ դնել այն հողատեր-ազնվականների հողերի  
վրա, վորոնք ոգավել են հետգնման փոխատվութուն-  
ներին, այդ ճանապարհով ստացված գումարներից  
կազմել հատուկ ֆոնդ գյուղական հասարակութուն-  
ների կուլտուրական և բարեգործական կարիքների  
համար։

4. Հաստատել գյուղացիական կոմիտեներ՝ ա) վե-  
րադարձնելու համար գյուղական հասարակութուննե-  
րին (էքսպրոպրիացիայի միջոցով, կամ այն դեպքում  
յեթե հողերը մի ձեռքից մյուսն են անցել, պետու-  
թեան կողմից ի հաշիվ խոշոր կալվածատեր ազնվա-  
կանութեան գնելով) այն հողերը, վորոնք հատված են

գյուղացիներէց ճորտատիրական իրավունքը վերացնելու միջոցին և ծառայում են կալվածատերերի ձեռքում վորպես գործիք գյուղացիներին ստրկացնելու, բ) հանձնելու համար ի սեփականութիւն գյուղացիներին կովկասում այն հողերը, վորոնցից նրանք ոգտրվում են (վորպես ժամանակավոր - պարտավորներ, խրզաններ և այլն) գ) վերացնելու համար ճորտատիրական մնացորդներն Ուրալում, Ալտայում, Արևմտյան շրջանում և պետութեան մյուս մասերում:

5. Իրավունք վերապահել դատարաններին նվազեցնելու բարձր կապալավարձը և չեղյալ հայտարարել այն գործարքները, վորոնք ստրկացուցիչ բնույթ են կրում:

Իր մտակա նպատակներին հասնելու ձգտելով՝ Ռուսաստանի Սոցիալ-Դեմոկրատական Բանվորական կուսակցութիւնն աջակցելու յե ամեն մի ուղղութիւն և հեղափոխական շարժման, վոր ուղղված կլինի Ռուսաստանում գոյութիւն ունեցող հասարակական և քաղաքական կարգի դեմ, միևնույն ժամանակ վճռակա նպակս մերժելով այն ռեֆորմատորական ծրագրերները, վորոնք կարող են նպաստել աշխատավորական դասակարգերի վրա վտտիկանական չիւնութիւնական խնամատարութիւնը վորեւ կերպ ընդլայնելու և կամ ամրապնդելու:

Իր կողմից Ռուսաստանի Սոցիալ-Դեմոկրատական Բանվորական կուսակցութիւնը հաստատապես համոզված է, վոր վերոհիշյալ քաղաքական և սոցիալական վերափոխումների լիակատար, հետևողական և հիմնավոր իրականացումը հնարավոր է միայն այն դեպքում, յերբ կտապալվի միապետութիւնը և կհրավիրվի ամբողջ ժողովրդի կողմից ազատ կերպով ընտրված հիմնադիր ժողով:

ՀՀ Ազգային գրադարան



NL0188729

